

les consideracions que fa sobre *castellano / español, America Latina / Hispanoamérica / Iberoamérica* [p. 68]). En el llibre sovint alludeix a cartes o altres comunicacions que ha rebut de persones que critiquen indignadament el que consideren usos erronis (p. ex. *oir / escuchar* [p. 48]) i mira de relativitzar-los o mostra que, en realitat, tenen un ús en zones de l'espanyol, en autors de prestigi, etc.

I el llibre és també una invitació al lector perquè usi els recursos lingüístics de l'Acadèmia Espanyola, en principi destinats als filòlegs, però que la xarxa ha posat avui en dia a l'abast de qualsevol; en l'últim terç del llibre, a partir del subcapítol «un laboratorio de campaña» (p. 168), Pascual proposa al lector que es construeixi el seu propi laboratori lingüístic a partir de les eines i bases de dades que la Reial Acadèmia Espanyola posa en obert a disposició dels usuaris a la xarxa («algo que puede hacer cualquiera si dispone de acceso a internet» [p. 172]). Fins i tot el remet a recursos en línia d'altres institucions i per altres llengües (p. ex. el TLF o OED [p. 190], el TLIO [p. 172]) o a la idea que «la propia red puede funcionar como un corpus» (p. 173). I, per invitar el lector a fer les pròpies cerques, explica els processos que ell mateix ha seguit per investigar alguna de les històries que explica en el llibre, des de la part més mecànica de la cerca en les bases de dades fins a l'elaboració de conclusions («Daré cuenta del camino que he seguido para enterarme de cómo ha ocurrido esto, con el fin de animar a mis lectores a que se atrevan ellos también a hacer lo mismo en otras ocasiones»; «busqué allí [en el CDH] *certeza, certidumbre, incerteza e incertidumbre* y comprobé que la voz registrada más temprano era *certidumbre...*»). Possiblement no tots els lectors tindran la curiositat, l'habilitat o l'interès per fer-ho, i certament encara menys podran extreure'n les conclusions que en pot extreure un sagaç i experimentat filòleg com Pascual, però el llibre contribuirà sens dubte a fer conèixer aquestes eines entre el públic, els estudiants i fins i tot entre els filòlegs que encara no les coneixen (i, si aquesta ressenya contribueix també a que algun lector dels *ER* hi accedeixi, ens en donarem així mateix per satisfets).

En resum, el llibre que ressenyem és una festa; una festa de la llengua, feta per una persona amb la modèstia dels savis, que ha gaudit escrivint-lo i que convida el lector a participar-hi. Esperem que Pascual faci realitat l'amenaça amb què clou les darreres pàgines d'agraïment a una llarga llista de persones: «han sido decisivos para que viera la luz este libro y hasta para animarme a preparar otro, con el que me atrevería a amenazar al lector».

Maria Reina BASTARDAS I RUFAT
Universitat de Barcelona

PLA, Xavier (curador) (2012): *Maurras a Catalunya: Elements per a un debat*. Barcelona: Quaderns Crema, 287 p.

No és gaire freqüent trobar avui dia estudis dedicats a Charles Maurras, el fundador d'*Action Française*. Tal vegada per aquesta raó Xavier Pla, el curador, sent la necessitat de titular la seva presentació «Justificació» i cerca la ratificació de la seva intencionalitat en l'exerg de Maurici Serrahima: «*L'estranya influència de Maurras...*». Aquesta frase resumeix molt bé el contingut del llibre: "estranya" alludeix a la paradoxal força que el pensament maurrassià ha assolit i "influència" evoca la seva repercussió en els ideòlegs catalans.

Des de les primeres línies, Pla es col·loca sota l'autoritat d'un mestre indiscutible: Antoine Compagnon, sens dubte l'especialista de teoria literària més influent i mediàtic de França. L'autor de *Les Antimodernes* reconeix que l'estudi d'aquest personatge el porta indiscutiblement a Maurras. D'altres erudits, com Tony Judt, fan també palesa la dimensió d'aquest intel·lectual als anys 20 del passat segle.

Xavier Pla dona una definició exacta de la personalitat de Maurras: «un intel·lectual d'extrema dreta, monàrquic, felibre, antiromàntic» (p. 8). De la mateixa manera que el contextualitza assenyadament: contemporani de Gide, de Valéry, de Claudel, de Proust, de Péguy; amic de Mistral, de Barrès i de Léon Daudet; gran admirador de Stendhal; seductor de la intel·lectualitat catalana entre finals del segle XIX i començaments del segle XX. I després ressegueix les etapes més importants d'aquesta seducció

i les reflexions crítiques que ella ha generat per desembocar finalment en la celebració del seminari internacional «Maurras a Catalunya. Elements per a un debat» els dies 4 i 5 de març 2010 a la Universitat de Girona que es troba a l'origen del llibre que analitzem.

Podem considerar una introducció als estudis que formen el cos de l'assaig dos articles fundadors i fonamentals. Un, el de Jaume Vallcorba i l'altre, el d'Albert Manent, que malauradament ens han deixat fa poc. Vallcorba analitza la influència de Maurras a Catalunya centrant-se en dos aspectes molt importants en el pensament de l'ideòleg francès: la monarquia i l'esperit romàntic. Maurras defensa la monarquia i s'allunya de l'esperit romàntic. Passa després al noucentisme i analitza el que Charles Maurras i Maurice Barrès van aportar a noms com Eugeni d'Ors i Josep Carner per aturar-se en la personalitat de Josep Maria Junoy i les seves relacions amb intel·lectuals catalans lligats a l'esperit Maurras. Article publicat per primera vegada el 1982 té el mèrit de desvetllar l'interès per una qüestió essencial per a la comprensió de l'evolució del pensament català. Per la seva part, Albert Manent, d'una manera molt didàctica, ens endinsa en el "maurassianisme" tractant de fer-nos comprendre el paradoxal pensament de Charles Maurras: regionalista, monàrquic i alhora centralista i nacionalista en el sentit conservador de la paraula que comprèn la lluita per la unitat de la nació. Els intel·lectuals catalans es van sentir atrets pel seu provençalisme i pel seu regionalisme. Eugeni d'Ors troba amb ell nombrosos punts de contacte però se n'allunyà durant la Primera Guerra Mundial pel seu pacifisme i la seva germanofília que l'apropaven a Romain Rolland, del qual Maurras es trobava a les antípodes. Manent incideix en la influència de Maurras en Enric Jardí, Josep M. Junoy, Pere Coromines i Josep M. López-Picó i analitza les diferències i semblances entre el moviment d'Acció Catalana i d'*Action Française* i acaba posant l'accent en el deute i les discrepàncies que tenen envers el fundador d'aquesta darrera J. V. Foix, Ferran Soldevila, Joan Crexells, Carles Cardó, Joan Tarré, Joan Estelrich, Rossend Llates i Manuel Brunet. El seu estudi constitueix un full de ruta per aprofundir en l'empremta del pensador francès a Catalunya i obre camins per a nous estudis i recerques.

Stéphane Giocanti se centra en l'experiència directa que Charles Maurras té de Catalunya. Xafa terra catalana per primera vegada el 1938 quan viatja a Espanya invitat pel general Franco. Però abans havia estat en contacte amb Catalunya i els catalans pel seu interès pels felibres de París i per les seves trobades amb Mistral cap el 1888-1889. Aquests tenien una estreta relació amb poetes catalans des de 1859 a través de Victor Balaguer i Milà i Fontanats i van anar mantenint-la. Rastreja les etapes d'aquesta relació tot seguint l'evolució del moviment felibre. Maurras defensa des del punt de vista polític un federalisme, inspirat en Mistral, i també té una forta tendència monàrquica. Tracta de sintetitzar ambdues posicions i això es reflecteix amb la seva consideració de Catalunya. Un altre factor important és l'amistat amb el felibre Màrius André, que manté una relació amb Barcelona i la seva cultura. Tanmateix potser la seva visió de Catalunya no corresponia a la que tenien els mateixos catalans. Cal recordar que no tots els catalans es definien com a catalanistes i que Maurras considerava el fet català des de la seva òptica purament francesa. Giocanti en dona un resum molt encertat: «L'afinitat de Maurras amb Catalunya fou primer felibrenca i provençal. Va conservar i cultivar aquest matís al llarg de la seva vida, a través del record fidel de Mistral i de Marius André, els seus dos intercessors francesos per Catalunya. Llavors, sense esborrar aquest primer matís [...], Maurras va tractar Catalunya d'una manera força més política en els seus articles, des d'un punt de vista nacionalista francès, amb totes les conseqüències del realisme polític i de cert proselitisme reialista» (p. 67).

Joaquín Coll i Amargós insisteix en la mateixa època i analitza la primera recepció de Maurras a Catalunya que es dona sota l'influx del mirall francès sobre el catalanisme en procés de politització. França dona a Catalunya un referent de modernitat. Francesc Cambó és un dels primers a analitzar el regionalisme francès, monàrquic i catòlic. L'impacte de França sobre Catalunya en aquell moment es deu a tres elements prioritaris i fonamentals: el moviment dels felibres provençals del qual ja s'ha parlat més amunt, la creació d'una comissió extraparlamentària per a l'estudi de la descentralització administrativa de la Tercera República el 1895 i la renovació del pensament regionalista francès a través de la figura de Maurice Barrès. Aquest es guanyarà l'admiració dels catalans fins que es declara la seva fasciació per Espanya que el porta a sostenir una actitud unitarista espanyola plena de recel cap al naciona-

lisme català. Els homes que sofreixen aquesta influència són Narcís Verdaguer i Callis, Enric Prat de la Riba, Lluís Duran i Ventosa i el mateix Francesc Cambó, líders indiscutibles del moviment catalanista. Maurras és una figura clau fins al moment en què a França esclata l'Afer Dreyfus que radicalitzarà les posicions nacionalistes i dretanes del fundador d'*Action Française*.

Maximiliano Fuentes, autor d'una tesi que analitza el paper d'Eugeni d'Ors en els anys inicials de la primera guerra mundial, posa l'accent en la relació entre Charles Maurras i Eugeni d'Ors. Aquest, segons l'investigador, «va ser el principal introductor de les tesis del nacionalisme integral francès a Catalunya i Espanya» (p. 87). D'Ors insisteix en el fet que els principis de Maurras havien estat sempre quatre: classicisme, monarquia, positivisme i nacionalisme. Per a ell només els dos primers eren vàlids. En el seu *Glosari* anterior a 1914, Maurras juga un paper molt important. Però durant la Gran Guerra els dos autors s'allunyen per la germanofília de D'Ors; a les *Cartes a Tina* es veu la seva interpretació neutralista i europeïsta que l'apropa a *Jean Christophe* de Romain Rolland i el distancia de Maurras. Xènius creu en la unitat moral d'Europa i lluita i treballa per aquest ideal, la qual cosa l'oposa a Marius André i a Maurras. Per això Maurras se situa, ens diu Fuentes, en el centre de la crítica orsiana al nacionalisme i analitza en detall les diverses fases de la mateixa. Ors evoluciona cap a postures "antinacionalistes" i "antipositivistes", que trenquen definitivament les afinitats culturals que havien existit entre els dos pensadors a començaments de segle.

Per la seva part, Antoni Martí Monterde presenta Ernst Robert Curtius com a lector de Maurras. La *Revista de Occidente* el setembre de 1927 publica un article titulat "Restauración de la Razón" que per les idees que expressa podia ésser del seu director José Ortega y Gasset o del mateix Charles Maurras, però que pertany en realitat a Ernst Robert Curtius. L'autor no cita explícitament Maurras, car aquest és una figura incòmoda a tot Europa i a judici de l'autor de l'article «els pensadors contemporanis més eminents, per raons ben diverses, no saben com fer-s'ho per reprendre'l sense recollir-lo explícitament, visiblement» (p.114). A la seva obra més coneguda *Literatura europea i Edat Mitjana llatina* només esmenta una vegada Maurras en una puntualització però ho fa de tal manera que veiem que coneix perfectament l'obra del pensador francès, a més la definició positiva de la Roma clàssica prové directament de Maurras. Ortega y Gasset procedeix de manera semblant quan cita Maurras. Segurament el seu coneixement d'aquest autor desvetlla l'interès de Curtius per Ortega; a partir d'aquí Antoni Martí estudia en detall l'empremta de Maurras en l'obra de Curtius, posant de relleu tot el que aquest pensador deu a Charles Maurras i a Maurice Barrès.

Silvia Coll-Vinent realitza un estudi de la relació entre Joan Estelrich i Charles Maurras qualificant-la de "història d'una seducció". Aquesta relació es posa de manifest en el prefaci que Joan Estelrich va escriure al llibre de Maurras: *Vers l'Espanya de Franco*. En ell no tan sols enumera la seva influència en els ambients culturals i periodístics catalans sinó que l'identifica amb un dels seus mestres de Menorca: el Dr. Francesc Camps i Mercadal. Després l'autora ressegueix l'itinerari de formació de Joan Estelrich on es posa de manifest la seva passió per l'humanisme i l'antiguitat clàssica. Assenyala que comparteix amb Maurras «l'origen de la cultura mediterrània, l'aspiració a l'aticisme, l'exigència moral i la convicció monàrquica, i [...] un projecte cultural, de base literària» (p.155). Aquesta formació es completarà a París durant els anys vint, període en el qual Estelrich aprofundirà en l'expansió catalana i la seva relació amb l'ideologia d'*Action Française*, la qual cosa mostra la seducció exercida per Maurras sobre Estelrich que mai no es va desmentir. Com a prova de la mateixa, Silvia Coll-Vinent ens ofereix en apèndix l'interessant prefaci d'Estelrich, abans esmentant, "Maurras en Espagne" i també la correspondència de Joan Estelrich-Charles Maurras, que dona l'abast de la relació entre ambdós homes. Dos documents de gran utilitat per a comprendre el propòsit de l'autora.

Francesc Montero analitza el lligam entre l'*Action Française* i el Vaticà a la llum dels punts de vista de Manuel Brunet. Aquest periodista pot ésser considerat com "el darrer gran maurrassià de Catalunya" en paraules d'Albert Manent (p. 202). L'autor presenta un breu resum de la vida i de l'activitat de Brunet destacant la influència de Maurras i sobretot del seu company Léon Daudet. S'endinsa després en el comentari de la visió de Brunet de les tensions entre *Action Française* i el Vaticà entre 1926 i 1928. En un primer moment l'Església catòlica, durant el mandat de Pius X, no condemna el moviment fran-

cès. Uns anys després, amb Pius XI, es veu la hipocresia de les idees defensades per Maurras i també es té en compte l'ateisme personal d'aquest i l'ús interessat que feia del catolicisme. En veure la influència de les idees de Maurras en els catòlics francesos, el Vaticà va condemnar les seves teories; la resposta d'*Action Française* insistí en la seva adhesió a l'església tot i adoptant una postura rebel. El mateix Maurras va corregir les seves obres de joventut en allò que pogués molestar els catòlics sense modificar la seva manera d'actuar. Això va provocar l'excomunió dels membres del partit i la inclusió a l'índex del seu diari. Manuel Brunet es va mostrar inicialment d'acord amb la condemna de l'església, actitud que mantindrà durant tot el procés. De totes maneres Brunet posa de manifest la seva admiració per Maurras i la importància de les seves idees. La posició de Brunet incideix en la rellevància que la polèmica va tenir en cercles intel·lectuals catòlics de la societat catalana i com va condicionar la recepció de les idees del partit monàrquic a Catalunya.

Jordi Amat estudia la recepció de Maurras en la premsa franquista. Un dels responsables de la mateixa és el periodista de *Destino* Santiago Nadal. Ell pensa que Maurras tindrà un lloc destacat en la posteritat o bé un lloc superficial i que en els dos casos s'haurà exagerat. Amat assenyala que, cap al 1950, els historiadors rigorosos de les idees no podien negar que Maurras havia estat un puntal de la cultura europea, però es va preferir trencar amb el passat i silenciar la seva importància. El franquisme preferia oblidar el paper de Maurras i el seu recolzament. Prossegueix analitzant la vinguda de Maurras a Espanya i el suport donat a la causa dels rebels, incidint en tots els detalls del seu recorregut i de com els espanyols i els catalans l'havien rebut. Cambó, Estelrich o Dionisio Ridruejo són noms importants que en testimonien. Després de la caiguda de Catalunya, abans que comencés la segona guerra mundial, Maurras continua apareixent als diaris i les seves idees es continuen utilitzant, com ho fa per exemple el periodista Carles Sentís. A la revista *Destino* des de juliol del 39 les mencions a l'escriptor són recurrents per part d'Ignasi Agustí, Claudio Colomer, Junoy o Josep Pla. Més tard, durant la segona guerra mundial, Santiago Nadal en parlarà. També Brunet i d'altres. A partir de 1942 la presència de Maurras a la revista va començar a anar de baixa, malgrat alguna referència al seu empresonament, com les del mencionat Nadal. A la seva mort, el 1952, Pla li va dir adéu amb un article extraordinari: «Ha muerto un viejo león». L'estudi és molt interessant i mostra la importància de la figura de Maurras i del seu pensament durant la primera meitat del segle XX al nostre país.

Peter Tame tanca el llibre amb un treball sobre el paper de Catalunya a l'obra del maurrassià Brasillach. Comença amb una introducció a la vida i al pensament de l'autor francès de mare catalana. Va ser a l'institut on Brasillach va conèixer l'obra de Maurras a través d'un dels seus professors. El considerava «el Sòcrates del segle XX» (p. 257). La seva passió per Catalunya es va despertar en coincidir durant les vacances a Cotlliure amb Jaume Miravittles. També compartien, igual que Maurras, l'amor per la cultura mediterrània. En una primera novel·la, *Fulgur*, Brasillach aborda una conspiració misteriosa per restaurar l'antic regne català. Tant Brasillach com Maurras van dedicar un llibre a Virgili, el del primer més romàntic i el de l'altre més clàssic. Després a *Le Voleur d'étincelles* (1932) parla de Cotlliure, lloc rellevant de la Catalunya francesa; a *Comme le temps passe...* (1937) el decorat és la seva Catalunya natal i un lloc imaginari que pot ésser l'illa de Mallorca. En ambdues obres planeja l'ombra de Maurras. Brasillach i Maurras estan units, més enllà de la política, pel seu mediterranisme, que es troba a l'origen de la major part de les seves obres.

En el seu conjunt, el volum compleix amb escreix la finalitat proposada: donar una visió de la importància a Catalunya de la influència del pensament de Charles Maurras. Autor poc estudiat en l'actualitat, és, no obstant, objecte d'estudis i treballs, com la tesis de Julien Cohen *Esthétique et politique dans la poésie de Charles Maurras* realitzada a l'Universitat de Barcelona sota la direcció de la Dra. Alicia Piquer Desvaux.

Àngels SANTA
Universitat de Lleida